

КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик дошкільної освіти

Дипломна робота магістра

з теми: **«ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З
ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ»**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи DO2-M20z,
спеціальності 012 Дошкільна освіта
за освітньо-професійною
програмою
Дошкільна освіта з додатковою
спеціальністю 013 Початкова освіта
(заочна форма навчання)
Маринчак Галина Михайлівна

Керівник: **Панчук Н. П.**,
кандидат психологічних наук,
доцент

Рецензент: **Кучинська І. О.**,
завідувач кафедри педагогіки та
управління навчальним закладом,
доктор педагогічних наук, професор

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	7
1.1 Поняття «дитячої обдарованості»	7
1.2 Розвиток обдарованості в умовах дошкільного навчального закладу в Україні та за кордоном.....	21
1.3. Цілепокладання змісту освіти обдарованих дітей у програмах дошкільних навчальних закладів України.....	32
Висновки до першого розділу.....	42
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОБДАРОВАНИХ ДОШКІЛЬНИКІВ.....	44
2.1 Методологічні основи організації роботи з обдарованими дітьми 5-6-річного віку.....	44
2.2 Методи дослідження.....	49
2.3 Результати дослідження	53
Висновки до другого розділу.....	62
РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ І ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО віку.....	64
3.1 Програма розвитку інтелектуальних і творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку.....	64
3.2 Результати дослідження після проведення формувального етапу експерименту	71
3.3 Рекомендації для вихователів дошкільних закладів освіти та батьків щодо розвитку здібностей дитини.....	76
Висновки до третього розділу.....	80
ВИСНОВКИ.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	87
ДОДАТКИ.....	98

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасному суспільстві проблема дитячої обдарованості є актуальною, оскільки серед найважливіших завдань удосконалення системи освіти стоїть раннє виявлення талановитих та обдарованих дітей, їх виховання і навчання. Обдарованість потрібно своєчасно виявити та розвивати, оскільки багато обдарованих людей, згідно думки науковців, не змогли реалізувати свої можливості саме через несприятливе виховання в дитячому віці. Адже недостатній рівень фахової підготовки та поінформованості вихователів і батьків, що стосується роботи з обдарованими дітьми, може призвести до неадекватної оцінки їхньої діяльності, особистісних рис, а творче мислення пояснюється як відхилення від норми і часто обдарована дитина не знаходить розуміння у вихователів, батьків, ровесників. Більшість психологів, на даний час, пояснюють обдарованість як психологічне явище, яке невіддільне від самої особистості, як здібності, від яких залежить можливість їхньої успішної діяльності.

Різноманітні методики в роботі вихователя з обдарованими дітьми виступають одним із варіантів реалізації права дитини на свою індивідуальність. Сучасний світ вимагає людей, здатних по-новому, творчо підходити до розв'язання існуючих проблем: політичних, соціальних, економічних, екологічних тощо. Такий стан робить актуальною проблему обдарованості. Одним із головних завдань сучасної освіти є раннє виявлення, навчання та виховання обдарованих дітей.

Проблеми обдарованості дитини дошкільного віку вивчали відомі науковці у сфері дошкільної освіти, а саме: наукові й освітні аспекти проблеми обдарованості (В.І. Панов, І.А. Зазюн); вікові та особистісні особливості розвитку обдарованих дітей (Я.О. Пономарьов, М.В. Шевченко); методи розвитку здібностей дітей, які виявили обдарованість в інтелектуальній, академічній, творчій, художній і технічній діяльності (В.В. Рибалка, О.І. Кульчицька, І.М. Снітко); специфіка роботи нових типів шкіл як центрів різнобічного розвитку обдарованих дітей та учнівської молоді (В.М. Алфімов, М.І. Босенко, В.Р. Ільченко, Г.В. Коломієць, І.Н. Тараненко,

О.Ф. Явоненко й інші); методи психологічної підтримки обдарованих дітей та психологічної корекції їх розвитку (О.В. Губенко, І.Д. Зверева, Л.Г. Коваль, С.О. Сисоєва, А.О. Фурман); принципи, шляхи та методи розвитку дітей з обдарованістю різного типу (Е.В. Заїка, Т.М. Третяк та інші); підготовка педагогічних кадрів до роботи з обдарованими дітьми (В.О. Моляко); дидактичні аспекти розвитку обдарованості (А.К. Дусавицький, В.В. Клименко, О. Кочерга, О.І. Кульчицька, В.О. Моляко, О.Я. Савченко); нові освітні технології розвитку обдарованих дітей (А.К. Дусавицький, В.О. Моляко); формування обдарованої особистості в системі виховної роботи (Б.К. Бітінас, І.П. Іванов, В.Г. Кузь, Т.І. Сушенко).

Аналіз психолого-педагогічної літератури підкреслює значущість аспектів проблеми, що зумовлює актуальність обраної теми нашого наукового дослідження: «Психологічні особливості роботи з обдарованими дітьми в закладах дошкільної освіти».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність методологічних основ організації роботи з обдарованими дітьми 5-6 річного віку.

Завдання дослідження:

- 1) Зробити теоретичний аналіз понять «обдарованість», «творчі здібності», «талант».
- 2) Проаналізувати основні підходи до проблеми розвитку дитячої обдарованості в умовах дошкільного навчального закладу.
- 3) Визначити методологічні основи організації роботи з обдарованими дітьми 5-6 річного віку.
- 4) На основі результатів експериментального дослідження розробити програму розвитку інтелектуальних і творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку та рекомендації для вихователів дошкільних закладів освіти та батьків щодо розвитку здібностей дитини.

Об'єкт дослідження: обдарованість дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження: розвиток інтелектуальних і творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку.

Методи дослідження: у процесі дослідження з метою розв'язання

поставлених завдань ми використали наступні **методи**: аналіз психолого-педагогічної літератури, спостереження, бесіда, анкетування «Чи вмієте Ви працювати з обдарованими дітьми», опитувальник для батьків «Чи допомагаєте Ви своїй дитині розвивати здібності?», методика завершення речень (Л. Дерев'янку), методика «Творча оригінальність» (за А. Симановським); індивідуальні завдання, тест творчого мислення П. Торренса «Закінчи малюнок», вправа «Чарівники», методика А. Біне-Т. Сімона, методика «Потяг».

Практичне значення дослідження полягає в тому, що з'ясовано поняття «обдарованість», «творчість», «ознаки обдарованості дитини», проаналізовано психологічні особливості роботи з обдарованими дітьми в закладах дошкільної освіти, підібрано комплекс психодіагностичних методик, розроблено програму розвитку інтелектуальних і творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку та рекомендації для вихователів дошкільних закладів освіти, батьків щодо розвитку здібностей дитини, психологів, а також для студентів під час проходження педпрактики в закладах дошкільної освіти.

Експериментальна база дослідження: дослідження проводилося на базі дошкільного навчального закладу №5 «Чебурашка» м. Старокостянтинів Хмельницької обл. В дослідженні взяли участь діти старшого дошкільного віку. Кількість дітей – 28 осіб.

Апробація результатів роботи: Основні положення і результати дослідження доповідалися та отримали схвалення на IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Від творчого педагога до творчої дитини: гармонія партнерської взаємодії» (28-29 жовтня 2020 року, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський); V Міжнародній закордонній науково-практичній конференції «Nowoczesna nauka: teoria i praktyka» (20 marca 2021р., Poznań, Nowa nauka); Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Практична психологія: сучасні реалії та перспективи» (15 квітня 2021 року, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський).

Публікації: матеріали роботи опубліковані у збірниках наукових і науково-методичних праць:

1. Маринчак Г. М. Психологічні особливості врахування обдарованості дітей у дошкільному віці / Збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Від творчого педагога до творчої дитини: гармонія партнерської взаємодії» // Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, кафедра теорії та методик дошкільної освіти, управління освіти і науки Кам'янець-Подільської міської ради; [відп. секр. І.Л. Пукас]. Київ: Мілуніум, 2020. 395 с. С.221-223.

2. Панчук Н.П., Маринчак Г.М. Основні характеристики прояву обдарованості дитини старшого дошкільного віку. *Nowoczesna nauka: teoria i praktyka: Mater. V Międz. Konf. Nauk.-Prakt.* / Pod red. M.Andrzejewskiego – Poznań: Nowa nauka, 2021. 140 s. S. 99-101.

3. Маринчак Г.М. Психологічний супровід обдарованості дитини в роботі практичного психолога // *Практична психологія: сучасні реалії та перспективи: Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (15 квітня 2021 року)*. м. Кам'янець-Подільський: КНТ, 2021. 120 с. С.60-62.

Структура роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Список використаних джерел налічує 120 найменувань. Основний зміст роботи викладений на 86 сторінках і містить 11 таблиць. Загальний обсяг роботи – 111 сторінок комп'ютерного набору.

ВИСНОВКИ

У нашому науковому дослідженні ми здійснили теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури та запропонували практичне розв'язання даної проблеми формування у дітей старших дошкільнят. Для формування обдарованості дитини основоположними є не вроджені задатки людини, а мотиваційні фактори, які виступають наслідком взаємодії свідомості суб'єкта з умовами оточуючого середовища

У контексті глобальної проблеми підвищення якості освіти передові країни світу приділяють велику увагу розвитку обдарованої особистості, і ця діяльність є складовою їх державної політики в галузі освіти. Ураховуючи об'єктивний інтерес світової спільноти до творчого, інтелектуального ресурсу можна спрогнозувати посилення цієї позитивної тенденції у XXI ст.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень дає змогу виокремити різні підходи до трактування обдарованості: як високий рівень розумових і спеціальних здібностей; як системне утворення особистості, що є певним стимулятором творчої діяльності; як високий рівень розумового розвитку, що є наслідком природних задатків і сприятливих умов виховання; як індивідуально-своєрідне поєднання взаємодіючих і взаємодоповнюючих здібностей у функціональній системі діяльності, що забезпечують можливий успіх у цій діяльності; як загальні здібності, що виступають ступенем інтелектуально-мотиваційного розвитку тощо.

Обдарованість дитини проявляється й розвивається насамперед у творчій діяльності та зумовлюється мотивацією навчальної діяльності, характерологічними й індивідуальними особливостями прояву. З'ясувавши особливості обдарованих дітей, їх несхожість, можна зрозуміти творчий потенціал таких дітей і напрями, якими його слід розвивати й допомагати не загубитися в «сірій масі» вихованців.

Вихователь повинен організувати свою роботу з такими дітьми ще з ранніх років, адже чим раніше розпочати розвиток здібностей і талантів, тим більше шансів на їх розкриття.

Для успішної роботи з обдарованими дітьми вихователю необхідно використовувати у своїй роботі систему пошуку обдарованих і талановитих

дітей; виявляти здібності дітей за такими параметрами (характеристика уваги; особливості мислення; характеристика пам'яті; особливості темпераменту) та насамперед проявляти педагогічну майстерність у роботі з ними.

Сучасний стан досліджень проблеми обдарованості дітей в Україні свідчить про певні зрушення в системі освіти щодо роботи з обдарованими дошкільниками. Проте аналіз програм роботи з обдарованими дітьми свідчить про те, що найбільше уваги приділяється дітям шкільного віку, дошкільники ж частіше залишаються поза увагою науковців і практиків. У освітніх програмах окреслено тільки загальні напрямки роботи з даною категорією дітей, відсутня конкретика. Тому виникає потреба в подальшій розробці практичних матеріалів стосовно роботи з обдарованими дошкільниками, розробка та впровадження програм розвитку обдарованих дітей в умовах суспільної освіти.

Обдарованість не є засвоєними знаннями, відмінностями однієї людини від іншої, а саме тими індивідуальними особливостями, які сприяють успішному виконанню певного виду діяльності. Підсумком аналізу сучасних уявлень про обдарованість виступають наступні положення (за О.В.Проскурою):

1) здібності існують, проявляються, вдосконалюються лише в динаміці, тобто в розвитку. З метою перевірки наскільки здібна дитина, потрібно організувати педагогічну ситуацію і виховний процес так, щоб можна було спостерігати протягом певного часу, які психологічні та педагогічні умови сприяють розвитку здібностей;

2) у кожному віковому періоді, варто дбати про розвиток здібностей, орієнтуватися на неповторність, якісну своєрідність потреб і можливостей дитячої особистості.

Аналіз теорій обдарованості свідчить про те, що для розгляду змісту поняття «обдарованість» обрано наступні **критерії**: якісно своєрідне поєднання здібностей, які сприяють забезпеченню успішної діяльності; загальні здібності, що спричиняють діапазон можливостей особистості, умови та своєрідність її діяльності; розумовий потенціал, який забезпечує

високий рівень пізнавальних можливостей; сукупність задатків, природних даних, які характеризують вираженість і своєрідність природних передумов індивіда; талановитість, наявність внутрішніх умов для високих досягнень і діяльності.

У роботі з дітьми важливо відзначити, що надійне виявлення обдарованих дітей можливе, починаючи з початку шостого року життя. До цього віку діти розрізняються за рівнем інтелектуального розвитку, однак прояви настільки неоднозначні і змінні, що робити висновки вкрай важко. При цьому не існує і не може бути методів і показників, які однозначно фіксують інтелектуальну обдарованість будь-якої дитини.

Висновок про наявність інтелектуальної обдарованості можна робити лише на основі всього комплексу даних, які отримуються при застосуванні різних методів. Такий висновок може розглядатися як передбачення, а не остаточний.

Не всі педагоги дошкільних закладів освіти добре орієнтуються у програмах, бо не знають про наявність розподілу про особливості роботи з обдарованими дітьми в Базовій програмі розвитку «Я у світі».

Щодо особливостей обдарованих дошкільників, то слід сказати, що найчастіше педагоги закладу дошкільної освіти називають такі особливості: зацікавленість чимось, допитливість, інтелект, творчість, хороша пам'ять.

Проблема психологічної діагностики обдарованих дітей не має простого, однозначного рішення. І повинна вирішуватися з урахуванням конкретних соціально-психологічних обставин.

Розроблено програму на ознайомлення дітей із природою як важливим засобом їх всебічного виховання в дошкільному віці. За відповідної організації педагогічної роботи ця програма сприяє розвитку психічних процесів (сприймання, мислення, мовлення, уява тощо) і здібностей (математичні, лінгвістичні, музичні та ін.), тобто забезпечує успішний розвиток обдарованості. Розвиток дитячої обдарованості в процесі екологічного виховання обумовлений ознайомленням із довкіллям, що забезпечує природний розвиток здібностей дитини. Пізнання природи забезпечує високий педагогічний потенціал для розвитку обдарованості, а

властиві дошкільникові форми мислення (наочно-дійове, наочно-образне), безпосередність сприйняття краси природи, її зв'язків і закономірностей дозволяють формувати його інтелект і розвивати творчість.

Опрацювання результатів формувального експерименту здійснювалося з урахуванням змістових характеристик попередньо виокремлених нами критеріїв, показників та рівнів розвитку творчого потенціалу в обдарованих дітей старшого дошкільного віку: достатнього, середнього та низького. З метою перевірки кількісних та якісних змін у розвитку творчого потенціалу обдарованих дітей старшого дошкільного віку проведено кінцевий зріз у контрольній та експериментальній групах. Для експериментальної програми дослідження використали ті ж діагностичні методи, що й у констатувальному експерименті.

На підставі результатів експериментальної роботи можна зробити висновок, що помітне зростання середніх та достатніх рівнів розвитку творчого потенціалу дітей, а також зниження низького рівня в експериментальній групі обумовлене ефективним впливом проведеної роботи, а також підвищило рівень розвитку творчого потенціалу у обдарованих дошкільників загалом. Як засвідчують результати дослідження, завдяки спеціально організованій роботі більшість дітей експериментальної групи, за виокремленими критеріями оволоділи середнім і достатнім рівнем розвитку творчого потенціалу, а діти контрольної групи демонстрували переважно середній рівень розвитку означеної якості. Вагомим результатом дослідження є якісні особистісні зміни дітей старшого дошкільного віку, зокрема: усвідомлене ставлення до себе й інших людей, підвищення активності, ініціативності, самостійності дитини, до знаходження оригінальних рішень завдань, вільного висловлювання та адекватності оцінки ситуації, впевненості у собі та власних силах. Порівняльний аналіз результатів дослідження розвитку творчого потенціалу в дітей із низькими й достатніми проявами ознак обдарованості, уможливив дійти такого висновку, що обдаровані діти демонструють вищі показники розвитку творчого потенціалу, ніж діти без таких ознак. Отже, педагогічну освітню діяльність з розвитку творчого потенціалу в обдарованих дітей старшого дошкільного

віку в умовах сучасного освітнього простору закладу дошкільної освіти розглядаєм як комплексну технологію, як систему професійної діяльності, спрямовану на створення умов для творчого розвитку обдарованості дитини старшого дошкільного віку у формуванні її унікальності. За показниками інтелектуального критерію розвитку творчого потенціалу в обдарованих дітей старшого дошкільного віку підсумковий зріз підтверджує ефективність експериментальної роботи, спрямованої на розвиток означеної якості дітей. Таким чином, результати формувального експерименту переконали нас у ефективності розробленої методики розвитку творчого потенціалу в обдарованих дітей старшого дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антошак О., Ганжала І., Ніколаєнко Н. Розуміння. Розум. Творчість. Київ: Вид. дім «Шкільний світ»: Вид. Л. Галіцина, 2006. 112 с.
2. Артамонова Е.Г. Проблемы личностного и профессионального самоопределения одаренных детей // Обдаровані діти – інтелектуальний потенціал держави: матеріали III Міжнар. наук-практ. конф., (Київ, 21 вересня 2010 р.) / Київський інститут обдарованої дитини. Київ: Київський інститут обдарованої дитини, 2010. С. 16-21.
3. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. Київ: Ред. ж-лу «Дошкільне виховання», 1999. 59с.
4. Базовий компонент дошкільної освіти / А. М. Богуш, Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, Н. В. Гавриш, О. П. Долинна та ін. // Вихователь-методист дошкільного закладу спецвипуск. Київ: Видавництво, 2012. 26 с.
5. Барко В.І., Тютюнников А.М. Як визначити творчі здібності дитини? Київ: Вид-во «Україна», 1991. 79 с.
6. Бех І. Д. Психологічний супровід особистісно зорієнтованого виховання // Початкова школа. 2004. №3. С.3-6.
7. Бібік Н.М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів. Київ: Віпол, 1998. 199с.
8. Біла І.М. Досвід становлення талантів в Японії // Освіта та розвиток обдарованої особистості: Щомісячний науково-методичний журнал. № 11 (42). Київ, 2015. С. 59-61.
9. Блонский П.П. Педология: Кн. для преподават. и студ. высш. пед. учеб. заведений / Под ред. В.А. Слостенина. Москва: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. 288с.
10. Беленька Г. В. Підготовка майбутніх вихователів до роботи з дітьми дошкільного віку: компетентнісний підхід: Монографія / За загальною редакцією Г. В. Беленької, О. А. Половіної. Київ: Вид-тво, 2015. 244 с.
11. Веліканова А. П. Обдарована дитина – хто вона? // Психолог. 2006. Листоп. (№ 42). С. 18–21.
12. Вікова та педагогічна психологія: навчальний посібник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук [та ін.]. 3-є вид., випр. і

доп. Київ : Каравела, 2012. 400 с.

13. Державна національна програма "Освіта " (Україна XXI ст.) [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: https://pidru4niki.com/81983/pedagogika/derzhavna_natsionalna_programa_osvita_ukrayina

14. Гальченко М.С. Досвід підтримки та розвитку обдарованих дітей у Сполучених Штатах Америки // Освіта та розвиток обдарованої особистості: Щомісячний науково-методичний журнал. № 3 (34). Київ, 2015. С. 77-81.

15. Гільбух Ю.З. Розумово обдарована дитина: Психологія, діагностика, педагогіка: Пер. з рос. Київ: Фірма «Віпол», 1993. 75 с.

16. Гильбух Ю.З. Внимание: одаренные дети. Москва: Знание, 1991. 80с.

17. Гильбух Ю.З., Гарнец О.Н., Коробко С.М. Феномен умственной одаренности // Вопросы психологии. 1990. №4. С.147-155.

18. Гільбух Ю.З. Розумово обдарована дитина: психологія, діагностика, педагогіка [Текст]. Київ: Укрвузлотелеграф, 1992. 84 с.

19. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376с.

20. Дитина. Програма виховання і навчання дітей від 3 до 7 років. Київ: Богдана, 2003.-326с.

21. Дитина в дошкільні роки. Програма розвитку навчання й виховання дітей. Запоріжжя: Лтд, 2000. 268с.

22. Дьяченко О.М. Проблема развития способностей: до и после Л.С.Выготского // Вопросы психологии. 1996. №5. С.98-109.

23. Дьяченко О.М., Булычева А.И. Возможности образовательной работы с умственно одаренными дошкольниками 5-7 лет // Дошкольное воспитание. 1995. №3. С.24-38.

24. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с. 169.

25. Елисеев О.П. Практикум по психологии личности. СПб.: Питер, 2003. С. 226-227. (Серия "Практикум по психологии").

26. Заброцька С.Г. «Обдарованість» - риса тільки обдарованих // Обдарована дитина. 2007. № 5. С. 48-54.
27. Зазимко О. В. Основні теоретичні підходи до визначення обдарованості [Текст] // Обдарована дитина. 1998. № 8. С. 5–12.
28. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень/ За ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. Житомир : Вид-во Рута, 2006. 320 с.
29. Зінченко В. М. Організація психолого-педагогічного супроводу дитини в умовах дошкільного закладу // Дошкільна освіта. 2004. № 1. С. 15.
30. Калмыкова З.И. Обучаемость и принципы построения методов ее диагностики // Проблемы диагностики умственного воспитания учащихся. Москва: Просвещение, 1981. С.14-56.
31. Карабаєва І.І. Комплексний підхід у вивченні обдарованих дітей старшого дошкільного віку // Обдарована дитина. 2008. № 8. С. 23–28.
32. Качур О.В. Робота психолога в системі пошуку та диференціації обдарованих дітей // Обдарована дитина. № 3. 2013. С. 35-41.
33. Киричук В.О. Соціально-педагогічне проектування розвитку обдарованості учня в системі взаємодії учасників навчально-виховного процесу // Освіта та розвиток обдарованої особистості: Щомісячний науково-методичний журнал. № 6 (37). Київ, 2015. С. 68-72.
34. Киричук В.О., Єнотаєва Л.Є. Соціально-педагогічне проектування як компонент практичної діяльності в системі освіти [Текст] // Навчання і виховання обдарованої особистості: теорія та практика: зб. наук. пр. / ред. кол.: І.С. Волощук (гол. ред.), О.Ю. Буров, М.І. Бурда та ін.; Інститут обдарованої дитини НАПН України. Київ, 2013. Вип. № 1 (10). С. 54-61.
35. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: Наук.-метод. посіб. / Наук.ред.О.Л.Кононко. Київ: Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003. 243с.
36. Кондратенко Р. В., Олійник В. Ф., Онищенко І. В. Діагностичний супровід розвитку та виховання старших дошкільників: навчально-методичний посібник / за заг. ред. В. Ф. Олійник. Кривий Ріг: КПІ, 2015. 224

с.

37. Комінко С.Б., Кучер Г.В. Кращі методи психодіагностики: Навч. посіб. Тернопіль: Карт-бланш, 2005. 406 с.
38. Кононко О. Дитяча креативність крізь призму Базової програми «Я у світі» // Дошкільне виховання. 2008. № 7. С. 3-7. 170
39. Кононко О.Л. Обдарована дитина та її виховання // Методичні рекомендації до програми розвитку та виховання дитини раннього віку «Зернятко» / Під ред. О.Л.Кононко. Київ: Кобза, 2004. 188 с.
40. Концепция одаренности // Обдарована дитина. 2000. №1. С.5-8.
41. Концепція національного дитячого садка //Дошкільне виховання. – 1992. №5. С.4-11.
42. Конфуций. Жизнь и учение / Сост. П. Буланже. Москва: Искусство, 1991. 320с.
43. Крок за кроком в Україні. Посібник для батьків дошкільнят та соціальних педагогів. Київ: Кобза, 2003.
44. Круковська І.М. До проблеми визначення видів обдарованості // Інтелектуальна, академічна та творча обдарованість: спільне і відмінне: матеріали круглого столу. 2012. С. 6-9.
45. Кузікова С.Б. Теорія і практика вікової психокорекції: Навч. посібник. 2-ге вид., стер. Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. 384с.
46. Кулачківська С.Є. Гуманістичний підхід до розвитку дітей // Дошкільне виховання. 2002. № 7. С. 15.
47. Кульчицкая Е.И. Одаренность как психологическая проблема // Практична психологія та соціальна робота. 2001. № 7. С. 5-13.
48. Кульчицкая Е.И. Одаренность как психологическая проблема // Практична психологія та соціальна робота. 2001. №8. С. 14–15.
49. Кульчицкая Е.И. Одаренность: природа и сущность // Обдарована дитина. 2002. № 1. С. 21-30.
50. Кучинська І. Психолого-педагогічні особливості організаційних спрямувань у дошкільній освіті в умовах сучасного реформування // Педагогічна освіта: теорія і практика. 2019. Вип. 26 (1). С. 122-126.
51. Кучинська І. О. Екологічне виховання у сучасному ВНЗ: мета,

завдання, результати // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Екологія. 2016. Вип. 1. С. 129-139.

52. Лейтес Н.С. Способности и одаренность в детские годы. Москва: Знание, 1984. 80с.

53. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики. Москва: Мысль, 1965. 273с.

54. Лисенко Н.В. Екологічне виховання дошкільників. Київ, 1993. 156с.

55. Лисенко Н.В. Екологічне виховання дітей дошкільного віку. Львів: Світ, 1994. 144с.

56. Лук'янчук Н. Види обдарованості в системі проектування розвитку особистості // Обдаровані діти – інтелектуальний потенціал держави: матеріали III Міжнар. наук-практ. конф., (Київ, 21 верес. 2010 р.) / Київський інститут обдарованої дитини. Київ: Київський інститут обдарованої дитини, 2010. С. 145-151.

57. Лукашевич О.М. Технічна обдарованість: ціннісна регуляція розвитку // Обдарована дитина. № 2. 2002. С. 17-23.

58. Мартиненко О.А. Як розвинути інтелект вашої дитини. Харків: Видавництво «Ранок», 2009. 144 с.

59. Максименко С.Д. Психологія в соціальній та педагогічній практиці. Київ: Наук.думка, 1999. 218с.

60. Максимчук Н. П. Психологія дитячої обдарованості: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Кам'янець-Подільський: «Медобори» (ПП Мошак М.Ф.), 2003. 124с.

61. Максимчук Н. П. Основи психокорекції: Навчальний посібник. Кам'янець -Подільський: ПП -Медобори», 2011. 176с.

62. Малімон Л. Я. Теоретико-методологічні засади дослідження проблеми обдарованості у психології [Текст] // Формування та розвиток творчих здібностей дітей та учнівської молоді в креативному освітньому соціумі: збірн. матеріалів наук.-практ. конф. Суми, 2008. С. 356–363.

63. Малятко. Програма виховання дітей дошкільного віку. Київ, 1991.198с.

64. Малятко: Програма виховання дітей дошкільного віку / Наук. кер. авт. колективу З.П.Плохій. 2-е вид., дооп. і доп. Київ: Пед.думка, 1999. 286с.
65. Матюшкин А. М. Загадки одаренности: проблема практической диагностики [Текст]. Москва: Школа пресс, 1993. 127 с.
66. Матюшкин А.М. Концепция творческой одаренности // Вопросы психологии. 1989. №6. С.29-33.
67. Матюшкин А.М. Проблема одаренности в современной психологии // Вопросы психологии. 1985. №4. С.88-98.
68. Матюшкин А.М. Раннее выявление таланта детей и их развитие // Вопросы психологии. 1984. №3. С.166-174.
69. Мельник М.Ю. Психологічні особливості професійного самовизначення обдарованих дітей // Обдаровані діти – інтелектуальний потенціал держави: матеріали III Міжнар. наук-практ. конф., (Київ, 21 верес. 2010 р.) / Київський інститут обдарованої дитини. Київ: Київський інститут обдарованої дитини, 2010. С. 152-156.
70. Методичні рекомендації до програми виховання дітей дошкільного віку –Малятко// / Відп. ред. З.П.Плохій. Київ: Свенас, 1993. 255с.
71. Міленіна М.М. Форми роботи з обдарованими дітьми в Австралії // Освіта та розвиток обдарованої особистості: Щомісячний науково-методичний журнал. № 5 (36). Київ, 2015. С. 68-73.
72. Міхеєва О.І., Смоляр Д.О. Парадигма педагогічного супроводу у сучасному освітньому просторі // «Актуальні тенденції розвитку світової психологічної та педагогічної практики»: Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів: 26-27 грудня 2014 року). Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2014 С. 20-24.
73. Моляко В.А. Проблемы психологии творчества и разработка подхода к изучению одаренности // Обдарована дитина. 2002. № 4. С. 27-33.
74. Моляко В.А. Творческая одаренность и воспитание творческой личности. Київ: Рад.школа, 1991. 178с.

75. Моляко В.А. Психологічна готовність до творчої праці. Київ: Знання УРСР, 1989. 48 с.
76. 75. Моляко В.О. Актуальні соціально-психологічні аспекти проблеми обдарованості // Обдарована дитина. № 2. 1998. С. 2-6.
77. Музика О.Л. Програма ціннісної підтримки розвитку здібностей та обдарованості «Три кроки». Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. 34 с.
78. Надія. Програма навчання й виховання обдарованих дітей дошкільного віку. Одеса, 1994. 197с.
79. Нестерук-Володимирець О.В. Вирішення соціально-психологічних проблем обдарованих дітей підвищення їх комунікативної культури та розвиток їх емоційного інтелекту засобами корекційно-розвивальної і консультативної роботи практичного психолога позашкільного навчального закладу // Обдаровані діти – інтелектуальний потенціал держави: матеріали III Міжнар. наук-практ. конф., (Київ, 21 верес. 2010 р.) / Київський інститут обдарованої дитини. Київ: Київський інститут обдарованої дитини, 2010. С. 171-176.
80. Обдаровані діти: Діагностика та супровід / [упоряд. Т. Червонна]. Київ: Шкільний світ, 2008. 128с.
81. Одаренные дети: психолого-педагогические исследования, практика // Психологический журнал. 1995. №4. С.73-79.
82. Онацький В.М. Академічна обдарованість та методи її діагностики // Обдарована дитина. 2002. № 2. С. 51-56.
83. Онацький В.М. Спостереження як засіб вивчення академічно обдарованих дітей // Обдарована дитина. 2005. № 2. С. 44-54.
84. Освітнє середовище як чинник становлення обдарованої особистості: [монографія] / Р.О. Семенова, Л.О. Музика, Д.К. Корольов та ін.; [за ред.. Р.О.Семенової]. Київ: Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 228 с.
85. Павелків Р.В. Вікова психологія: підручник. Київ: Кондор, 2011. 469 с.
86. Павелків Р.В., Цигипало О.П. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2008. 432 с.

87. Павелків Р.В., Цигипало О.П. Дитяча психологія: навч. посіб. для самостійної роботи студента. Київ: Академвидав, 2011. 376 с.
88. Павелків Р.В., Цигипало О.П. Дитяча психологія: практикум. Рівне: Волинські обереги, 2008. 320 с.
89. Панчук Н. П. Психологічні особливості управління розвитком педагогічної творчості майбутнього фахівця // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія педагогічна / [редкол. П.С. Атаманчук (голова, наук. ред.) та ін.]. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2018. Вип. 24: STEM-інтеграція як важлива передумова управління результативністю та якістю фізичної освіти. С.112-115.
90. Панчук Н. П. Психологічні особливості особистості обдарованої дитини старшого дошкільного та молодшого шкільного віку / Педагогічна освіта: теорія і практика: Збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Лабунець В.М.]. Вип.27 (2 – 2019). Ч.1. Кам'янець-Подільський. 2019. С. 335-340.
91. Програма навчання і виховання дітей у дошкільному закладі. Київ: Радянська школа, 1986. 235с.
92. Проскура О.В. Обдаровані діти // Дошкільне виховання. 1992. №2-3. С.4-5.
93. Пашнєв Б.К. Психодіагностика обдарованості. Харків: Вид. група «Основа» «Тріада+», 2007. 128 с.
94. Пісоцька М.Е. Питання індивідуалізації навчання у педагогічних // Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія». Харків, 2015. Вип. 49, С. 104-114.
95. Поліщук С.А. Методичний довідник з психодіагностики: Навчально-методичний посібник. Суми: ВТД «Університетська книга», 2009. 442 с.
96. Психология одаренности детей и подростков / Под ред. Н.С.Лейтеса. Москва: Изд. Центр «Академия», 1996. 416 с.
97. Рабочая концепция одаренности / Науч. ред. В.Д. Шадриков, отв.

испол. Д.Б. Богоявленская. Москва: Магистр, 1998. 234с.

98. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога. В 2 кн. Кн. 1.: Система работы психолога с детьми разного возраста: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2006. 383 с.

99. Робота з обдарованими дітьми / М. О. Володарська, А. І. Настенко, О. М. Півлаєва та ін. Харків : Видавнича група «Основа», 2010. 190 с.

100. Розвивальні та корекційні заняття психолога / Упорядник Т. Гончаренко. 2-ге вид., стереотипне. Київ: Ред. загальнопед. газ., 2005. 120 с.

101. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія: навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2011. 368 с.

102. Сенчишак Л.В., Сливінська Т.О. Психолого-педагогічний супровід роботи з обдарованою дитиною: методичний посібник. Миколаїв, 2008. 76 с.

103. Синягина Н.Ю., Зайцева Н.В. Развитие одаренности: проблемы, опыт, перспективы // Обдаровані діти – інтелектуальний потенціал держави: матеріали III Міжнар. наук-практ. конф., (Київ, 21 верес. 2010 р.) / Київський інститут обдарованої дитини. Київ: Київський інститут обдарованої дитини, 2010. С. 236-239.

104. Сікорський П.І. Теоретико-методологічні основи диференційованого навчання. Львів: Каменяр, 1998. 196 с.

105. Сірокурова Л.В. Особливості виховання і навчання дітей молодшого шкільного віку в сім'ї // Початкове навчання та виховання. 2010. № 19-21 (239-241), липень. С. 83-93.

106. Словник синонімів української мови. Київ, 2006.

107. Струтинська Г.В. Обдарованість і творчість: орієнтири взаємодії // Психологічна газета. 2007. № 14. С. 20-23.

108. Тадеєв П.О. Сучасні концепції обдарованості: ретроспективний огляд праць американських учених // Обдаровані діти – інтелектуальний потенціал держави: матеріали III Міжнар. наук-практ. конф., (Київ, 21 верес. 2010 р.) / Київський інститут обдарованої дитини. Київ: Київський інститут обдарованої дитини, 2010. С. 251-257.

109. Теплов Б.М. Способности и одаренность // Избр. труды в 2-х т. Москва, 1985. Т.1.
110. Українське дошкілля: Програма розвитку дитини дошкільного віку / О. І. Білан; за заг ред. О. В. Низковської. Тернопіль: Мандрівець. 2017. 256 с.
111. Український педагогічний енциклопедичний словник / С. У. Гончаренко. вид. 2-е, доп. і випр. Рівне : Волинські береги, 2011. 552 с.
112. Ушакова І.В. Специфіка особистісних якостей в становленні обдарованої особистості // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія № 12. Психологія. Зб. наукових праць. Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2005. № 6 (30). Ч. II. С. 119-125.
113. Холодная М. А. Психология интеллекта: Парадоксы исследования [Текст] / М. А. Холодная. 2-е изд., перераб. и доп. СПб.: Питер, 2002. 272 с.
114. Хома О.В. Організація діяльності з обдарованими дітьми (з досвіду діяльності міста // Освіта та розвиток обдарованої особистості: Щомісячний науково-методичний журнал. № 10 (41). Київ, 2015. С. 65-67.
115. Хоменко О.А. Формування професійної готовності вихователів до діяльності з обдарованими дітьми // Освіта та розвиток обдарованої особистості: Щомісячний науково-методичний журнал. № 6 (37). Київ, 2015. С. 48 - 54.
116. Чорна Л. Обдарованість, її загальні та спеціальні складові // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія № 12. Психологія. Зб. наукових праць. Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2005. № 6 (30). Ч. II. С. 125-134.
117. Чудновский В.Э., Юркевич В.С. Одаренность: дар или испытание. Москва: Знание, 1980. 80с.
118. Юрченко Н. Ф. Усі заняття в дошкільному навчальному закладі. Харків: Основа, 2008. 509 с.
119. Юсіфова А.А. Роль творчості у розвитку особистості // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія № 12. Психологія. Зб. наукових праць. Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2005. № 6 (30). Ч. II. С. 135-142.

120. Я у Світі (нова редакція): Програма розвитку дитини дошкільного віку. У 2 ч. Ч. II. Від трьох до шести (семи) років / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова [та ін.]; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ: МЦФЕР- Україна. 2014. 452 с.